

12.

Petőfi Sándor *A helység kalapácsa* című eposzparódiájának és célnyelvi variánsainak stílusa

LŐRINCZ JULIANNA

1. Bevezetés

A paródia az eredeti szöveg karikírozott változata, amely egy szerző és/vagy műfaj nyelvi-stilisztikai eszköztára legfontosabb elemeinek esszenciája. A paródia az utánozni kívánt szöveg domináns stílusjegyeit eltúlozva, ironikusan vagy gúnnal, sajátos nyelvi-stilisztikai eszközökkel ábrázolja. A tanulmány első része a paródia legfontosabb jellemzőit ismerteti. Ezt követően a szerző kiemeli *A helység kalapácsa* eposzparódia műfaji jellemzőit, domináns szövegkohezív stilisztikai elemeit, alakzatait, metaforáit, hasonlatait, bemutatva ezek komikus hatását. A dolgozat terjedelmében nagyobb része az angol és orosz változatok stílusának egybevetése az eredeti szöveggel.

2. A paródia

A paródia minden műnem és műfaj utánzására létrehozható szövegtípus mind szóban, mind pedig rögzített változatban (pl. írásban, médiaszövegekben). A műfaj jellemzője a komikum megteremtése utánzással, a tartalmi és a formai elemek közötti kontraszteremtéssel (vö. Fónagy 1999: 94). A rá jellemző legfontosabb stíluselemek: a nagyítás és a túlzás, a változatlan vagy a variációs ismétlés, az ellentét, a fokozás, az eufemizmus, a körülírás. De a paródia szerzője nemcsak a vélt vagy valós kritizálendő hibákat, hanem az értékeket is kiemeli, így az irodalmi értékközvetítésben is részt vesz (vö. Alföldy 2003: 5, Lőrincz 2011, 2019).

A stílusparódia ismert vagy ismeretlen (pl. a genealógiai énekek, a homéroszi eposzok) alkotók, szövegek között teremt kapcsolatot. A szövegek közötti kapcsolat különböző megnevezései az egyes szaktudományokban az allúzió, az evokáció, az intertextualitás (vö. Szikszainé Nagy 2007: 169).

Az evokáció jellegzetes eszköze a stílus áthallása, mögöttes tartalmainak hozzáértése, felismerése útján (vö. Szikszainé Nagy 2007: 185). A paródiászerző az adott költő vagy mű sajátos stíluselemeinek evokációjával, ezek eltúlzásával humoros hatást kelt. Pl. Vörösmarty Mihály *Zalán futása* című eposzából is tartalmaz áthallást *A helység kalapácsa* szövege: „Példádon okuljanak a késő unokák.”

Az allúzió „komoly vagy tréfás utalás, célzás ismert dologra, [...] irodalmi alkotásra” (Szikszainé Nagy 2007: 169). Allúzió például *A helység kalapácsa*

ban Arany János *A nagyidai cigányok* című művére való utalás, valamint az Arany-mű műfaji megnevezésének használata is: *hősköltemény négy énekben*. Ugyancsak utalás található a műben ismert eposzokra is, pl. Odüsszeusz és Fejenagy is egy nő kegyeiért harcolnak.

Az irodalmi műfajok, stílusirányzatok stílusjegyeinek áthallására az **intertextualitás** műszót is alkalmazhatjuk. Pl. Petőfi Sándor *A helység kalapácsa* című paródiájában az eposz műfaj jellemzőinek áthallásával találkozunk: „a sablonos állandó jelzők”-kel (Szabó 1998: 131), részletezésekkel, a szereplők felvonultatásával, segélykéréssel stb. Mindezek azonban nevetségesen eltorzítva, eltúlozva, humoros formában jelennek meg a műben.

3. *A helység kalapácsa* mint eposzparódia jellemzői

Az eposzparódia rendkívüli humorát a téma kisszerűsége, a hagyományos eposzokra jellemző szövegkonstrukció és az eposzi kellékek mesteri fokú eltúlzása adja. Ezeket röviden ismertetem.

3.1. Invokáció: A hagyományos segélykérésekben a szövegalkotó a múzsától vagy felsőbb hatalmaktól kér segítséget, hogy legyen ereje kifejtteni a témáját. Petőfi narrátora azonban nem maga a költő, hanem a téma kisszerűségéhez hasonlóan egy kevésbé művelt, öntelt narrátor, aki nem ihletet és tehetséget kér az égiektől vagy a múzsától (pl. Zrínyi: „*Adj pennámnak erőt / Ugy írhaszak, mint volt.*”), hanem kiemelkedő tehetségéhez kér nagyszerű hőst, Szélestenyerű Fejenagyot, a helység kalapácsát, akinek azonban mind a neve, mind a tettei ugyanolyan kisszerűek és humorosak, mint maga a téma és a narrátor.

3.2. A propozícióban a hagyományos eposzoktól eltérően nem egy nagyszerű, a közösség számára példaértékű hős vagy hősök tetteinek bemutatását választja a szerző, hanem egy parlagi kocsmai verekedést.

3.3. Az in medias res kezdés. A történet a mise végével indul: Fejenagyot bezárlják a templomba, a falu népe szétszéled, ki otthon, ki a kocsmában köt ki, borivással, mulatozással „dícsérve az urat”.

3.4. A seregszemlében nem klasszikus eposzokból ismert módon a szereplők hosszadalmas bemutatása következik jellemző tulajdonságaikkal és hősi tetteikkel, hanem egyszerű listázás: a verekedés főszereplői, valamint a háromtagú kocsmai cigányzeneakartagok nevének felsorolása, rövid bemutatása.

3.5. A deus ex machina: a Petőfi-műben nem az istenek beavatkozása, hanem (az egyébként áruló) béke barátja Bagarja uram, valamint a bölcs falusi bíró és amazontermészetű Márta közbeavatkozása vet véget a verekedésnek.

3.6. Az epitheton ornansok az eposzpadiában a szereplők külső vagy belső tulajdonságait karikírozzák. Pl. *Szélestenyerű Fejenagy, amazontermészetű Márta, a helybeli lágyszívű kántor* stb.

3.7. Az epikus hasonlatokat a többi eposzi elem kisszerűségéhez igazodva a falusi hétköznapiak, az egyszerű emberek világából meríti Petőfi. Például a lágyszívű kántor így szól szemérmes Erzsókhoz: „*Hozzád rohanok, / Mint a malacok gazdasszonyaikhoz, / Ha kukoricát csörgetnek.*”

3.8. Az eposzparódia versformája is utánozza a hagyományos eposzi műfajt, azonban a hexameterek szándékos hibái, a verssorok szabálytalansága is a humoros hatáskeltés eszközei.

4. *A helység kalapácsa* mint stílusparódia

A Petőfi által humorosan hőskölteménynek nevezett mű a szentimentalizmus, valamint a romantika egyes stílusjegyeinek paródiája is: a dagályosságé, a bonyolult körmondatoké, a jelzőké stb. Az állandó jelzők és a jelzett szavaik közötti szemantikai ellentét a szövegen végigvonuló ellentételezés eszköze, például:

*A szemérmes Erzsók
Nem szóla reá,
De tengervízszínű szemének
Bájdús kifejezéséből
Ezt silabizálta ki mennyei kéjjel a széles tenyerű Fejenagy:
„Oh széles tenyerű Fejenagy,
Helységnek kalapácsa
S csapra ütője szivem hordójának!
Még kétkedel? ... Ártatlan vagyok én,
Mint az izé...”*

Az idézetben is, mint az egész műben emelkedett irodalmi és köznyelvi regisztereket használ Petőfi egymás mellett a humor fokozására. Sok helyen parlagi, a maga korában az irodalmi nyelvben nyomdafestéket nem tűrő szavakat is alkalmaz (vö. Fűzfa 2024: 124). Pl. Erzsók szemének tengervízhez hasonló színe és a *bájdús* kifejezés; a *silabizál* és az *izé* szavak ellentétet alkotnak. De a metaforák nagy része is parlagias: pl. „*csapra ütője szivemnek*”, amely egyértelműen utal szemérmes Erzsók iszákosságára, akinek arca nem a szeméremtől vagy a szerelemtől piros, hanem a bortól:

*Erzsók asszony arcát
Nem a szende szemérem,
Hanem a borital festette hasonlónak
A hajnali pirhoz.*

Stílustörés van a szemérmes Erzsókért epikedő kántor bemutatásában a se-regszelemben. A szentimentális jelzők ellentétben állnak a jelzett szóval, a hasonlatokban pedig a hasonító és hasonított között feszül ellentét.

*A helybeli légyszívú kántor
Torkának szárazságával
S szerelemvágyas kebelének
Tengerkinjaival.
Őt ugyanis
A szemérmes Erzsókért
Örömműző lángok emészték,
Mint a vér rozsdája emészti
Ólmos fűtyköseinket, amikkel
Tisztújítási csatákban
Egymást simogatjuk.*

Az emelkedett és a köznapi stíluselemek, a hasonlatok és a szemantikailag összeférhetetlen jelzők és jelzett szavaik ellentéte az egész művön végigvonul. A körülírások, eufemizmusok és pleonazmusok is jelen vannak a szöveg egészében. Még egy példát idézzünk, amely ezt sűrítetten szemlélteti, amelyben eufemizmus a körülírás, a *cigány* szó kerülésével.

*A hangázkarnak tagjai hárman:
A kancsal hegedűs,
A félszemű cimbalmos
S a bőgő sánta huzója –
Mind ivadéki
A hősi seregnek,
Mely hajdan nagy-Idánál
A harci dicsőség
Vérfestette babérját
Oly nagyszerűen kanyarítá
Nem-szőke fejére
S nem-szőke fejének
Göndör hajára.*

Az eposzparódia kellékei, a nevek állandó jelzői is a humor forrásai (vö. Szikszainé Nagy 2016: 382). A főbb szereplők beszélő neveinek és állandó jelzőinek humoros hatásáról egy konferenciaelőadásomban részletesen szóltam, egybevetve az orosz és angol fordításokkal (Lőrincz 2023, kézirat). A paródia tendenciózus

utánzás, fontos elemei az elidegenítő effektusok is (vö. Alföldy 2003). Ilyeneket is találunk a műben, ezek elsősorban a narrátor kiszólásaiban érhetők tetten.

5. A paródia fordítása

Petőfi komikus eposzában a transzformáló eljárást is alkalmazza a humoros hatás-keltés érdekében, ami az egész művön végigvonuló ellentételezést nyomatékosítja. „Transzformáló eljárásnak tekinthetjük az eltúlzott utánzás mellett megjelenő változtatást, a visszajára fordítást, az oda nem illő elem bekapcsolását (Ezek az eljárások konkrét retorikai műveletekkel azonosíthatók, pl. imitáció, hiperbola, antitézis), ami gyakori humorforrás a rögzített paródiákban, a hétköznapi utánzó-parodizáló beszédaktusra viszont kevésbé jellemző” (Hortainé Sereg 2013: 8).

A transzformáció mint fordítás különböző típusait ismerjük a fordításelméleti szakirodalomból. Pl. Peter Torop (1995) a szövegtípustól, az érintkező kultúráktól függően megkülönbözteti a textuális, az intratextuális, az intertextuális, a metatextuális és az extratextuális fordításokat. Petőfi szövege egyszerre többféle típusba is besorolható, egy vagy több konkrét szövegnek, műfajnak vagy stílusnak azonos nyelvű fordítása, de tartalmaz intertextuális elemeket is mind magyar, mind pedig idegen nyelvű szövegekből, mint a korábban idézett példák Zrínyitől, Vörösmartytól, vagy a klasszikus eposzok ismert fordulatai, igaz, hogy azokkal ellentétes értelemben. Ez ugyanúgy fordítás tehát, mint a műfordítás, azaz az intertextuális fordítás, amely az eredeti forrásnyelvi szöveg idegen célnyelven történő újraírása.

A paródia szövegét azonban nehéz újraalkotni idegen nyelven. A konkrét szerző művét vagy műveit utánzó paródia fordítása szinte lehetetlen, ha nem ismerjük a karikírozott szerző stíluseszközeit. Azok a paródiák számíthatnak adekvát fordításra, amelyek a célkultúrában is ismert szerzők műveiről készültek (Kappanyos–Sereg 2010: 80). Műfajparódia is akkor fordítható adekvát módon, ha az adott kultúrában van hagyománya az adott műfajnak.

A fordításszöveg azonban sohasem a forrásnyelvi szöveg másolata, hanem annak célnyelvi funkcionális variánsa: „a fordítás viszonya az eredetihez jelentősen különbözik a paródia és tárgya közötti viszonytól. Míg a paródia tárgyának reflexiója, a fordítás a maga tárgyát csupán annyiban minősíti, hogy a munka kezdetekor fordításra érdemesnek – ehhez kellően értékesnek és érdekesnek – tekint. Az elkészült fordítás azonban nem reflektál az eredetire, hanem funkcionálisan helyettesíti a célnyelv közegében” (Kappanyos–Sereg 2010: 78).

A következőkben *A helység kalapácsa* szövegéből kiemelten az invocáció, a propozíció, néhány jellemző metafora, hasonlat, valamint állandó jelzős névszerkezet elemzésére térek ki, összehasonlítva őket angol és orosz változataikkal (l. az 1. táblázatot).

	Petőfi: <i>A helység kalapácsa</i>	<i>The Village Hammer</i> (Szomy)	<i>Сельский молот</i> (Martinov)	Orosz szöveg nyersfordítása
Invokáció	<i>Szeretnek az istenek engem./Rémitő módra szeretnek/Megajándékoztanak őket/oly ritka tüdővel,/Mely a csatavészek/Világrendítő dúlakodását elkurjantani képes.</i>	The Gods love me./In a frightening way they love me:/They gifted me/With such unique lungs./Lungs which would be capable of./ And would be befitting to, trumpeting/The battle tempest's world shaking destructiveness.	Меня ужасно любят боги,/С отчаянною силой любят:/Поэтому и сотворили/Они красавца Фейеная: Чтоб я/Своею мощной глоткой ...	Engem szörnyen szeretnek az istenek/Kétségbeesett erővel szeretnek:/ezért is alkották meg/a szépséges Fejenagyot: hogy én/hatalmas torkommal/
Propozíció	<i>Lön az égi hatalmak irántami hajlandóságából / Széles tenyerű Fejenagy, /A helységi kovács,/Vagy mint őt a dús képzeletű nép/Költőileg elnevezé:/A helység kalapácsa.</i>	The powers of the sky, favorably disposed towards me./ Hurled to me the wide palmed bighead The village blacksmith,/ Or as the richly imagining people/Poetically named:/ The village hammer.	Достойным образом поведал/О потрясающих событиях/ Воспел геройские сраженья!	Méltóképpen megénekeljem (elregéljem)/ A megrendítő eseményeket/ Megénekeljem a hősi tetteket!
Hasonlat	<i>Hozzád rohanok, / Mint a malacok gazdasszonyaikhoz./Ha kukoricát csörgetnek.</i>	... (Blacksmith) rushes to modest Liz./ As the pigs to their mistresses/When the mistresses rattle corn.	Помчусь к тебе, как поросята/К своим хозяйкам вихрем мчатся,/Когда хозяйки кукурузу/Трясти прихodyт перед ними!	Hozzád rohanok, mint a malacok/Gazdasszonyaikhoz rohannak/Amikor a gazdasszonyok kukoricát/Rázni kijönnek eléjük!

Metaforák	<p>1. Keblem kápolnájában/A hűség/szerelemnek/Az öröklétnél félrőffel hosszabb gyertyája lobog/Szent lobogással.</p> <p>2. <i>O szemérmes Erzsókom, Szívem műhelyének /Örök árendása te!</i></p>	<p>1. In the chapel of my bosom, For faithful love,/ A candle, longer than eternity by a yard, Flutters, Flutters in a holy way. And it flutters for you, Oh, modest Liz!</p> <p>2. Oh, my modest Liz, The eternal lease On the shop of my heart! 'Oh, érényes Liz,/ Örök bérlője szívem műhelyének'!</p>	<p>1.вот здесь, в часовне сердца,/Святым трепещет колыханьем Свеча любви моей великой.</p> <p>2. О целомудренная Эржок!/О ты бессрочный арендатор /Всеи кузницы моей сердечной!</p>	<p>1. '... íme itt, a szívem kápolnájában, Szent lobogással lobog/Nagy szerelmeknek gyertyája.'</p> <p>2. 'O érényes Erzsók!/O te örök árendása/Szívem egész kovácsműhelyének!'</p>
-----------	---	--	--	--

1. táblázat: Példák néhány eposzi kellékre

6. Azonosságok és eltérések a fordításokban

Az **invokáció** orosz változatában az istenek nem ritka tüdővel, hanem hatalmas torokkal ajándékozták meg a narrátort. A humort fokozza, hogy az orosz *глотка* szó nemcsak a torkot, hanem a garatot is jelenti, ami már a mű elején utal Fejenagy nagymértékű italfogyasztására is. Az eredeti szöveg ellentételezését enyhíti, hogy a népies *elkurjantani* ige helyett az ünnepléses *поведать* 'elmond, elregél' és a *воспеть* 'versben dicsóít, megénekel' *költ* stílusminősítésű szavakat használja a fordító, Leonyid Martinov. Az angol változatban az *elkurjant* helyett a *trumpet* 'eltrombitál' jelentésű szó szerepel, amely hangulatában közelebb van ugyan a magyar ígéhez, de attól eltérően finomabb megjelenítése a hangzásnak.

A **peroráció** angol variánsában a *hurl* 'odadob, hajít' igét betoldja a fordító, ami fokozza a komikumot. A fordítási változatban Fejenagyot, a széles tenyerű nagyfejűt, a falusi kovácsot az istenek *odadobták* a narrátornak: *Hurled to me the wide palmed bighead / The village blacksmith.* A *hurl* 'hozzádob, odahajít' ige az eredetiben nem szereplő betoldás.

Az orosz változatban a prepozíció nem különül el az invokációtól, egybeszőődik vele. Az *elkurjantani* pejoratív stílusminősítésű igenév helyett két ige is szerepel, *поведал* 'megénekeljem, elregéljem' jelentésben, valamint a *воспел*

'megénekel' jelentésű szinonima, amelyek választékos, ünnepélyes stílusminősítések, fokozva a kisszerű téma és az eposzi hangnem közötti ellentétet.

Mindkét célnyelvi változatban köznyelvi jelentésű egyszerű befejezett múlt idejű ige váltja fel az eredeti *megajándékoztanak*, már Petőfi idejében is régies, ünnepélyes hangulatú, a hősi tetteket elregélő epikus műfajokban, a históriás énekekben használatos múlt idejű igealakot. Az angolban: *gifted* 'megajándékoztak', az oroszban: *сотворили красавца Феѳенадя* 'megalkották (az istenek) a férfiszépséget, Fejenagyot'. A *красавец* (Hadrovics–Gáldi 1977: 701) értelmező az orosz hősi énekekben szereplő gyakori jelző, az orosz befogadóban a ráismerés örömét is felkeltheti a fordító, ami a paródia értelmezésében szintén fontos tényező. Ugyanakkor a jelző betoldásával a humort is fokozza a fordítói eljárás, hiszen Fejenagy testi adottságai ennek ellentmondanak.

A **hasonlatok** nagy részének stílusa is ellentmond a klasszikus epikus hasonlatok stílusának. Ezek közül egyet emeltem ki példának: „*Hozzád rohanok, / Mint a malacok gazdasszonyaikhoz, / Ha kukoricát csörgetnek.*”

Az angol változatban a humort fokozza a *mistress* szóalak 'úrnő, asszonyság', amely emelkedett stílushatású, a falusi gazdasszony minősítésével ellentétben. A *rohan* ige angol megfelelője a *rush* ige, amely leginkább az emelkedettebb 'irambodó' jelentéssel adható vissza, ami szintén fokozza az ellentétet a kisszerű cselekvéshez viszonyítva. A *rattle* 'csörget' ige adekvát az eredeti jelentéssel.

Az orosz szövegvariáns szinte teljesen azonos a magyarral, a *csörgetnek* igealakot a szinonim jelentésű *трясми* 'ráz' jelentésű infinitívussal váltja fel a fordító.

A **metaforák** közül két, a főbb szereplők foglalkozására jellemző példát választottam ki elemzésre. Az elsőben a lágyszívű kántor foglalkozásának megfelelő metaforával *szíve kápolnájáról* beszél, amit mind az angol, mind az orosz változat adekvátan tartalmaz. Az angol változatban Szomy a *félrőf* hosszúságot a *yard* szóval fordítja, ami nem felel meg a félrőfnyi hosszúságnak, kb. kétszer hosszabb nála. Az orosz variánsban ez a rész kimaradt.

A második hasonlatban Fejenagy Erzsókot *szíve műhelye örök árendásának* nevezi, szintén a foglalkozásához illő metaforával, amely mindkét célnyelvi variánsban adekvát az eredetivel.

A továbbiakban egy külön táblázatban szemléltetem három főszereplő nevét állandó jelzőivel együtt, forrásmegjelöléssel. Megjegyezni kívánom, hogy mind az eredeti, mind az orosz fordításszövegben sokszor szerepelnek az epitheton ornansok a tulajdonnevek nélkül is névhelyettesítő funkcióban (Kemény 2014, Lőrincz 2023).

A *helység kalapácsa* főbb szereplőinek tulajdonnevei beszélő nevek, amelyek állandó jelzőikkel együtt a megnevezett személy testi tulajdonságait vagy személyiségvonásait tartalmazzák. A fordítók a tulajdonneveket vagy meghagyják eredeti változatukban, vagy szó szerint lefordítják őket. Az elemzésben három név-

re, illetve megnevező elemre térek ki (2. táblázat). A többi név részletes elemzését egy másik tanulmányom tartalmazza (Lőrincz 2023).

magyar	orosz	nyersfordítás	angol	nyersfordítás
<i>Szélestenyerű Fejenagy, a helységi kovács, a helység kalapácsa.</i>	Фейенадь Большеголовый, широколадонный, сельский молот, кузнец венгерский деревенский (Martinov)	'Fejenagy, a Nagyfejű, széles tenyerű helységi kalapács, magyar falusi kovács'	1. <i>wide palmed Bighead</i> (Szomy) 2. Bighead, a local blacksmith, a.k.a. the Hammer of the village (W1)	'szélestenyerű Nagyfej' 'Nagyfej(ű), a helyi kovács, a falu kalapácsa'
<i>Szemérmes Erzsók 55 éves bájaival</i>	Невинно-чистая Эржок, На чьих панитах отразились лишь пятьдесят четыре года / 55 лет (Martinov)	'ártatlanul tiszta Erzsók, akinek orcáján csak 54 / 55 év tükröződött'	1. bashful Liz's Fifty five year old 2. Mrs. Erzsók, a 'bashful' pub owner (W1) 3. The blushing Erzsók of the fifty-five year old charms' (Basa Molnár)	1. 'szemérmes Liz, 55 éves' (Szomy) 2. 'Mrs. 'Erzsók asszony, a szemérmes, kocsmatulajdonos' 3. 'Szemérmes Erzsók 55 éves bájaival'
<i>A helybeli lágyszívű kántor</i>	Мягкосердечный сельский певчий	'lágyszívű falusi egyházi énekes' (rég)	1. The village's soft hearted cantor (Szomy) 2. local 'tender-hearted' cantor (W1) 3. 'tender-hearted' clerk (Basa Molnár)	1. falusi lágyszívű kántor 2. helybeli lágyszívű kántor' 3. lágyszívű kántor'

2. táblázat: Három szereplő neve állandó jelzőikkel

6.1. Szélestenyerű Fejenagy, a helység kalapácsa orosz fordításában a Fejenagy tulajdonnévi elem változatlan marad, ugyanakkor betoldja a fordító a tautologikus *Большеголовый* 'nagyfejű' jelzőt, valamint *а кузнец венгерский деревенский* 'magyar falusi kovács' szerkezetet is. Ezzel egyértelműsíti a szereplő magyar kultúrához való tartozását. Ezzel a módszerrel a fordító növeli a komikus hatást, egyben csökkenti az orosz anyanyelvű befogadó mentális erőfeszítését. A többi állandó jelzőt szó szerint lefordítja. A magyar szövegtől eltérően már a szöveg elején

megnevezi a narrátor a főhőst, amelyre az eredetiben csak néhány sorral később kerül sor. Az orosz változatban a főszereplő első említésekor a fordító betoldja a *красавец Феёнадь* 'férfiszepség Fejenagy' jelzős szerkezetet, a továbbiakban az eredetit követő állandó jelzőivel szerepel a beszélő név. Ezzel több célja is lehetett a fordítónak, mivel egyrészt ráismerhet az orosz olvasó az orosz hősi énekekben gyakran szereplő daliás főhős hasonló megnevezésére, valamint az orosz befogadó mentális erőfeszítését is csökkentette.

Az angol változatban a *Fejenagy* nevet a fordító, Frank Szomy *Nagyfejnek* fordította: *wide palmed Bighead* 'széles tenyerű Nagyfej'. A szöveg minden helyén így szerepel a név. Szomy angol szövegvariánsa mellett a Nemzeti Színház honlapján szereplő névváltozatot is találtam, amely szó szerinti fordítás: *Bighead, a local blacksmith, a.k.a. the Hammer of the village* (W1).

6.2. A Szemérmes Erzsók 55 éves bájaival állandó jelzős névszerkezet orosz változatában az Erzsók, az Erzsébet személynév népi becéző változata megmarad, a nyelvújítás korabeli *szemérmes* melléknévi jelző fordításában az orosz köznyelvi *невинно-чистая* 'ártatlanul, büntelenül tiszta' változat szerepel, amely nem érzékelteteti az eredeti humoros hatást.

Az angol köznyelvi *blushing* 'szemérmes' jelentésű állandó jelző semleges stílusértéke sem adja vissza azt az eredeti hangulatot, amelyet a magyar jelző sugall a magyar befogadónak.

6.3. A helybeli lágyszívű kántor névhelyettesítő elem, antonomázia, ugyanis a forrásnyelvi szövegben nincs a szereplőnek tulajdonneve. Az orosz változat: *Мягкосердечный сельский певчий* 'lágyszívű falusi egyházi énekes' régies stílusminősítésű szó nem adekvát az eredetivel, az eltérés a forrás- és a célkultúra egyházi terminológiájának eltéréseiből adódik.

Az első angol változatban kisebb az eltérés, a helybeli jelző helyett a *village's* 'falusi' szerepel, a többi névelem tükörfordítás: *The village's soft hearted cantor* (Szomy). A második változat szó szerinti fordítás: *local 'tender-hearted' cantor* (W1), a 3. változatban a *cantor* helyett a *clerk* szinonima szerepel: *'tender-hearted' clerk* (Basa Molnár). Ezek a szinonimák nemcsak pragmatikai, hanem referenciális jelentéseikben is eltérnek egymástól, mivel a *clerk* jelentéstartománya tágabb, mint a *cantor* szóé. A *clerk* jelentései: a) 'felszentelt pap, egyházi személy (az ószövetségi angol szövegekben); b) kántor' (Ország 1994: 337).

7. Összegzés

Tanulmányomban a téma összetettsége miatt nem törekedtem teljességre sem a forrás-, sem a célnyelvi szövegváltozatok stílusának elemzésében. Igyekeztem kiválasztani azokat a stíluselemeket, amelyek a klasszikus eposzok és az eposzparódia stílusát a leginkább jellemzik. A terjedelmi korlátok miatt csak néhány eposzi kellékre tértem ki, ezek közül kiemelten a peroráció, az invenció, a ha-

sonlat, a metafora, valamint három név és állandó jelzőik alkotta névszerkezetek rövid elemzését végeztem el.

A célnyelvi szövegek fordításai körülbelül azonos időben készültek, a 20. század 50-es és 70-es éveiben. Az időtényező azért fontos, mert az eredeti szöveg és a fordításszövegek nyelvében lényeges eltérések vannak, lehetnek. A fordítók személye is fontos egy szöveg fordításakor, mivel a fordító kulturális ismeretei, nyelvtudása, szövegértelmezése alapvetően meghatározza a forrás- és célnyelvi szövegek egyenértékűségi viszonyát, relevanciáját. Az orosz fordítást Leonyid Martinov, orosz költő, műfordító készítette, aki ugyan nem tudott magyarul, de a Szovjetunióban élő Kun Gereben Ágnes, aki az orosz Petőfi-köteteket szerkesztette, segítette neki a szövegértelmezésben. Az angol fordító, Frank Szomy Amerikában született, magyar anyanyelvű, foglalkozása szerint nem költő, hanem gépészmérnök, de sokoldalú, a művészetek kedvelője, zenész és irodalomkedvelő (W2). A fordítások minősége alapján arra következtettek, hogy lehetett anyanyelvi lektora is.

A kiemelt szövegrészek fordításai helyenként tartalmaznak különböző módosításokat, kihagyásokat, betoldásokat, cseréket, amelyek azonban megengedettek az irodalmi szövegek célnyelvi variánsának létrehozásakor. Anton Popovič irodalmi kommunikációs modelljében az egyik legfontosabb szempontnak a forrásnyelvi szövegek stílusának átvitelét tartja a célnyelvi szövegvariánsba (Popovič 1980: 139, ford. Zsilka). A műfordítással kapcsolatos relevanciaelmélet értelmében a műfordítóknak úgy kell az eredeti szöveg célnyelvi variánsát létrehozniuk, hogy a célnyelvi befogadók a legkisebb mentális erőfeszítéssel tudják értelmezni a szöveget, valamint el tudják fogadni saját kultúrájukban keletkezett szöveggént is (vö. Heltai 2009). A paródia fordítása pedig különös figyelmet érdemel, mivel a fordítónak célszerű figyelembe vennie azt is, hogy a szerző mennyire ismert, illetve a műfajnak vannak-e hagyományai a célkultúrában (Kappanyos–Sereg 2010: 80).

Irodalomjegyzék

Alföldy J. 2003. A paródia költészete. *Eső* VI. 2. 8–16.

<http://www.esolap.hu/archive/19/488.html> (2019. 02. 10.)

Basa Molnár E. 1980. *Sándor Petőfi*. Twayne Publishers. Library of Congress. Boston: G. K. Hall & Co.

Fónagy I. 1999. *A költői nyelvről*. MTA Nyelvtudományi Intézet. Budapest: Corvina.

Fűzfa B. 2024. „Még nyílnak a völgyben a kerti virágok”? A Szeptember végén (tanítása) a XXI. században. In: Simon Sz.–Lőrincz J. (szerk.): *Petőfi él. A Variológiai Kutatócsoport Petőfi Sándor születésének 200. évfordulója alkalmából megtartott szimpóziumának tanulmányai*. Komárom: Selye János Egyetem Tanárképző Kar, 112–126.

Hadrovics L.–Gáldi L. 1977. *Orosz-magyar szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Hortainé Sereg M. 2013. *A paródia mint afirmáció: Karinthy Frigyes paródiáinak szerepe a nyugatosok népszerűsítésében.*
<https://docplayer.hu/6576305-Hortaine-sereg-mariann-a-parodia-mint-affirmacio-karinthy-frigyes-parodiainak-szerepe-a-nyugatosok-nepszerusiteseben-doktori-phd.html> (2019. 02. 05.)
- Kappanyos A.–Sereg M. 2010. *Fordítható-e a paródia?* 78–102.
https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop422b/20100008_kotet24_07_kappanyos_andras_sereg_mariann_fordithato_e_a_parodia/07_kappanyos_andras_sereg_mariann_fordithato_e_a_parodia_1_1.html (2019. 02.19.)
- Kemény G. 2014. Antonomáziák a szépirodalmi stílusban. In: Rácz A. (szerk.): *Stílusról, nyelvről – sokszínién. Szikszainé Nagy Irma 70. születésnapjára. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai* 91. 157–165.
- Lőrincz J. 2011. Karinthy-paródiák és Ady-versek jellemző stílusjegyeinek funkcionális stilisztikai egybevetése. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*. VI. évf. 1. sz. 147–154.
- Lőrincz J. 2019. A paródia mint intralingvális (textuális) fordítás. *Hungarológiai Közlemények* 50. évf. 1. sz. 45–59.
- Lőrincz J. 2023. Az epitheton ornansok mint állandó jelzők és névhelyettesítő elemek Petőfi *A helység kalapácsa* című eposzparódiájában és fordításaiban. Előadásként elhangzott Miskolcon az *Eh, mi a név? Az irodalmi névhasználat nyelvészeti, kulturális és fordítástudományi vonatkozásairól* című konferencián. *Névtani Értesítő*. Megjelenés alatt.
- Ország L. 1976. *Angol-magyar nagyszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Popovič, A. 1980. *A műfordítás elmélete*. Bratislava: Madách.
- Szikszainé Nagy I. 2007. *Magyar stílisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Szikszainé Nagy I. 2016. *Költészet és játék. A játékosság stíluslehetőségei a magyar költészetben*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Szikszainé Nagy I. 2021. *Intertextuális tükrök*. Budapest: Kalligram Kiadó.
- Torop, P. 1995. *Тотальный перевод* (Totális fordítás). Tartu: Tartu University Press.
- W1=A Nemzeti Színház honlapja.
<https://nemzetisinhaz.hu/en/play/the-hammer-of-the-village/related-links> (2023. 11. 09.)
- W2=Szomy, Frank életéről.
<https://www.mcculloughfh.com/obituaries/Frank-Szomy-Jr-PhD?obId=20444225> (2024. 02. 01.)

Szépirodalmi források

- Petőfi S. 1956. *Petőfi Sándor összes költeményei*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.

Petőfi, S. 1973. *Sándor Petőfi – his entire poetic works*. A Translation by Frank Szomy. Second Edition. Printed in the United States of America. Library of Congress.

Шандор Петёфи 1952. *Сельский молот*. В кн.: Собрание сочинений том 3. Поэмы. Государственное издательство художественной литературы. Москва.

The Style of the Epic Parody *The Hammer of the Village* of Sándor Petőfi and Its Target Language Variants

A parody is a caricatured version of the original text, which is the essence of the most important elements of the genre and/or the author's linguistic-stylistic elements. Parody depicts the dominant stylistic features of the original text exaggerated, ironically or mockingly, using specific linguistic-stylistic means. The first part of this paper describes some features of style of parody.

Subsequently, the author highlights the genre characteristics of the epic parody *The Hammer of the Village*, as well as the dominant text-cohesive stylistic elements, stylistic figures, stylistic metaphors, similes, emphasizing their comic effect. A longer part of the study is a comparison of the style of the English and Russian versions with the original text.